

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τμήμα ΔΕΟΣ

Θέματα Διεθνούς Οικονομίας

Μεταναστευτικές εκροές στην ελληνική
οικονομική κρίση: Ποιες ήταν οι επιπτώσεις
τους στη συνολική ζήτηση και προσφορά

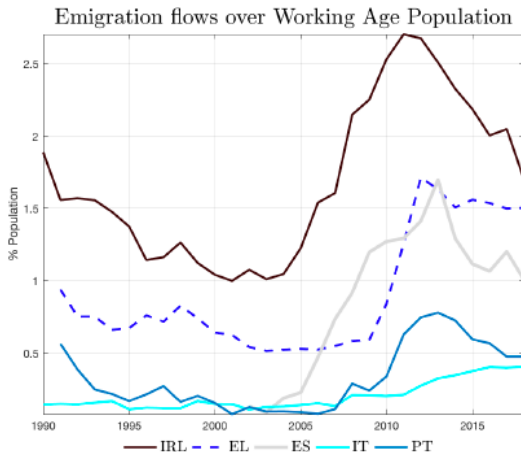
Ευγενία Βέλλα

Μετανάστευση στην προηγούμενη οικονομική κρίση

- Οι αντίξοες συνθήκες της αγοράς εργασίας και η δημοσιονομική λιτότητα κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης οδήγησαν **σε καθαρή μετανάστευση από πολλές ευρωπαϊκές χώρες** που υπέστησαν βαθιά επιδείνωση της οικονομίας, με την Ελλάδα να είναι η πιο προφανής περίπτωση.

Μεταναστευτικές εκροές, 1990-2018

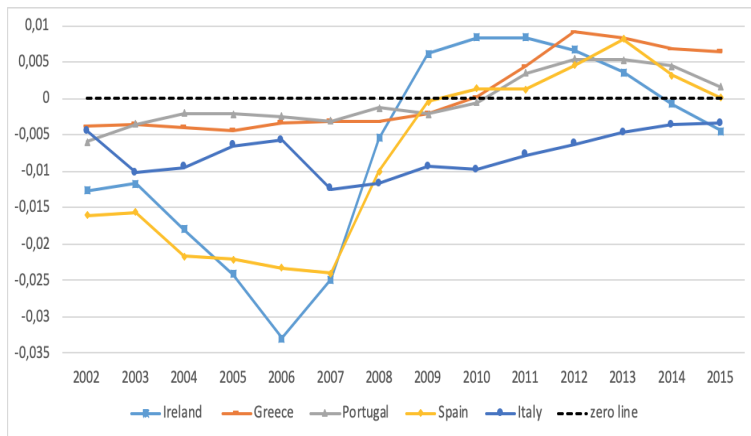
Διάγραμμα: Μεταναστευτικές εκροές (% του ενεργού πληθυσμού 15-64 ετών)

Πηγή: Eurostat

Καθαρές μεταναστευτικές ροές, 2002-2015

Διάγραμμα: Λόγος των καθαρών μεταναστευτικών ροών, που ορίζονται ως εκροές μείον εισροές, προς τον ενεργό πληθυσμό

Πηγή: Eurostat

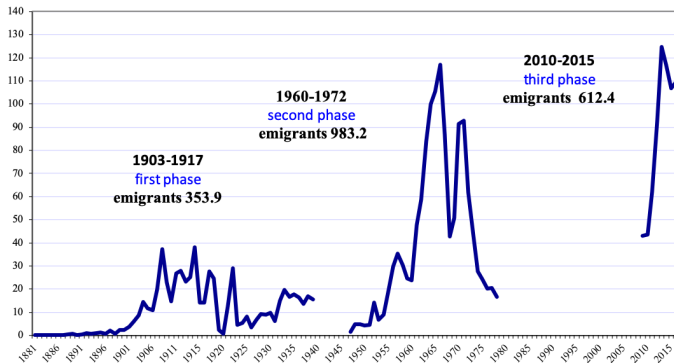
Η περίπτωση της Ελλάδας

- Το ποσοστό ανεργίας έφτασε το **25%** και το ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά **1/4**.
- Η Ελλάδα γνώρισε το μεγαλύτερο πακέτο διάσωσης στην παγκόσμια οικονομική ιστορία, με τα **μέτρα λιτότητας** να αποτελούν προϋπόθεση.
- Κατά την περίοδο 2010-2015, **περίπου μισό εκατομμύριο κάτοικοι της Ελλάδας (7% του ενεργού πληθυσμού) άφησαν τη χώρα** αναζητώντας εργασία, καλύτερες αμοιβές και καλύτερες κοινωνικές και οικονομικές προοπτικές.
- Οι **μισοί από αυτούς απασχολούνταν πριν** μεταναστεύσουν (βλ. Labrianidis, L. and Pratsinakis, M.: 2016, Greece's new emigration at times of crisis, Technical report, Hellenic Observatory, LSE).

Μετανάστευση στην ελληνική ιστορία

Διάγραμμα: Φάσεις μετανάστευσης στην ελληνική ιστορία
(όλες οι ηλικιακές ομάδες)

migration outflow
(thousand persons)

Ι. Δημοσιονομική Εξυγίανση (Λιτότητα) και Μετανάστευση στην Ελληνική Κρίση

Μελέτη:

Bandeira, Guilherme, Jordi Caballé, and Eugenia Vella. Emigration and Fiscal Austerity in a Depression.

2021. <https://bit.ly/3eJHJ7V>

Ερώτημα (Research question)

Ποιος είναι ο ρόλος των μεταναστευτικών εκροών σε μια βαθιά ύφεση όταν εφαρμόζονται πολιτικές δημοσιονομικής λιτότητας;

Ο στόχος της ανάλυσης είναι διττός:

1. Διερευνούν **αν η μαζική έξοδος επιδείνωσε την ελληνική ύφεση.**
2. Εξετάζουν **αν η δημοσιονομική λιτότητα συμβάλλει πιο έντονα στο βάθος της ύφεσης παρουσία των μεταναστευτικών εκροών.**

Η μετανάστευση ως μηχανισμός προσαρμογής

- Η μετανάστευση μπορεί να δράσει σαν μηχανισμός προσαρμογής μετά από αρνητικές διαταραχές της ζήτησης που πλήττουν ασύμμετρα διαφορετικές οικονομίες.
- προσαρμογή της **αγοράς εργασίας** και σταθεροποίηση της **ανεργίας**
- σταθεροποίηση της **κατανάλωσης** μέσα από αποστολή εμβασμάτων (risk-sharing channel)

Μεταναστευτικές εκροές και αντίκτυπος στην απασχόληση

Παρόλο που η κινητικότητα της εργασίας ανάμεσα σε διαφορετικές περιοχές / χώρες ως απάντηση σε διαφορετικές συνθήκες της αγοράς εργασίας ενδέχεται να οδηγήσει σε βελτιώσεις της **συνολικής** απασχόλησης στις 2 περιοχές / χώρες, ο **τοπικός** αντίκτυπος εξαρτάται από διάφορους παράγοντες.

- Οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν **μειωμένη προσφορά εργασίας**.
- Οι μεταναστευτικές εκροές ασκούν **ανοδική πίεση στους μισθούς** επηρεάζοντας το οριακό κόστος των επιχειρήσεων.

Μεταναστευτικές εκροές και αντίκτυπος στην απασχόληση

- Οι μετανάστες παίρνουν μαζί τους όχι μόνο την προσφορά εργασίας τους, αλλά και την αγοραστική τους δύναμη, γεγονός που **ενισχύει τη μείωση της ζήτησης** κατά τη διάρκεια της ύφεσης.
- Αν και αυτός ο αντίκτυπος μπορεί να μετριαστεί εάν οι μετανάστες στείλουν μέρος από τα εισοδήματά τους πίσω στη χώρα προέλευσης, **οι εισροές εμβασμάτων σε ευρωπαϊκές χώρες της Περιφέρειας δεν αυξήθηκαν με τον ίδιο ρυθμό όπως η μετανάστευση.**
- Για παράδειγμα, τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας σχετικά με τα εμβάσματα ως % του ΑΕΠ το 2013 είναι τα εξής: Ιρλανδία: 0,33%, Ελλάδα: 0,34%, Ισπανία: 0,75% και Πορτογαλία: 1,95%.

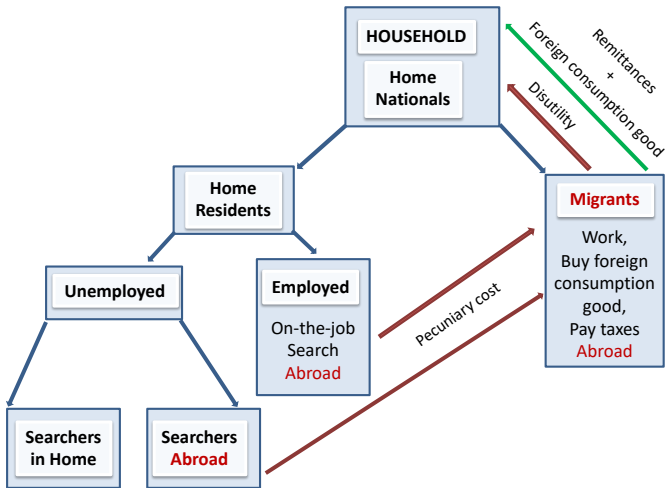
Μεταναστευτικές εκροές ανέργων και εργαζομένων

- Η μετανάστευση **ανέργων** και **εργαζομένων** συνεπάγεται **διαφορετικές επιπτώσεις στο δημόσιο ταμείο.**
- Από τη μια πλευρά, η εκροή των **εργαζομένων** που είναι καθαροί πληρωτές οδηγεί σε **μείωση της φορολογικής βάσης εισοδήματος.**
- Από την άλλη πλευρά, η εκροή **ανέργων** λειτουργεί ως **δημοσιονομικός σταθεροποιητής**, μετριάζοντας την αύξηση της ανεργίας και των πληρωμών για επιδόματα ανεργίας.
- Επίσης, η μετανάστευση των **εργαζομένων** μπορεί να μετριάσει την έξοδο των **ανέργων** με την **απελευθέρωση θέσεων εργασίας.**

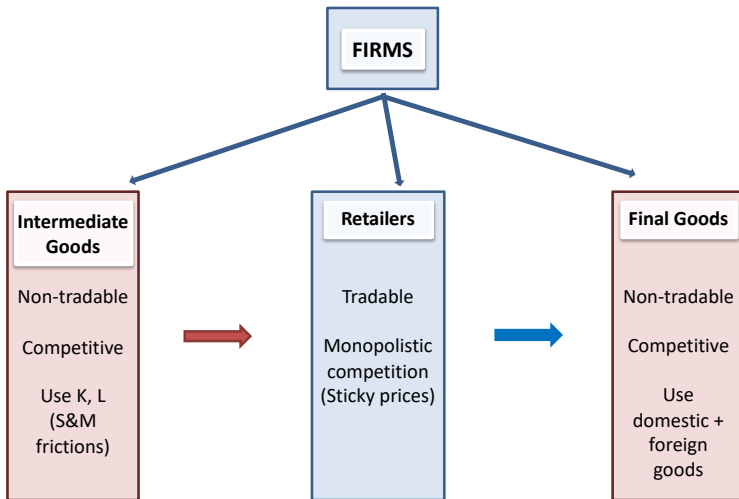
Θεωρητικό υπόδειγμα

- **Δυναμικό Στοχαστικό Υπόδειγμα Γενικής Ισορροπίας Μικρής Ανοιχτής Οικονομίας** με τριβές στην αγορά εργασίας, ενδογενή συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό, και απόφαση μετανάστευσης για ανέργους & εργαζομένους.
- Εκτός από την **προσφορά εργασίας** και την **καταβολή φόρων** στην χώρα υποδοχής, οι μετανάστες **αγοράζουν καταναλωτικά αγαθά** στη χώρα υποδοχής και στέλνουν εμβάσματα στη χώρα προέλευσης.
- **Κόστος μετανάστευσης:** 1) χρηματικό κόστος για τη μετέγκατασταση, 2) κόστος σε όρους χρησιμότητας (disutility) για το νοικοκυριό στη χώρα προέλευσης λόγω π.χ. οικογενειακών δεσμών.

Θεωρητικό υπόδειγμα

Θεωρητικό υπόδειγμα

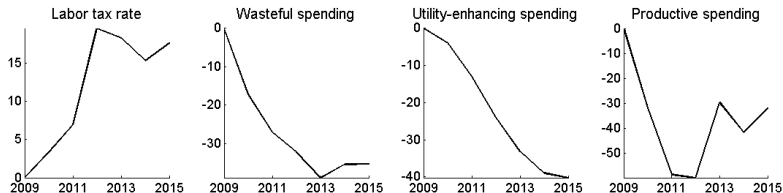

Θεωρητικό υπόδειγμα: Ανατομία της ελληνικής κρίσης

- Προσφέρουν αρχικά μια ανατομία της ελληνικής κρίσης, μελετώντας από κοινού **τον αντίκτυπο του εφαρμοσμένου μίγματος δημοσιονομικής λιτότητας κατά την περίοδο 2010-2015 και την ενίσχυση του αντίκτυπου μέσω του καναλιού μετανάστευσης.**
- Επικεντρώνονται στις **αυξήσεις του φόρου εισοδήματος εργασίας και στις περικοπές (α) στην τελική καταναλωτική δαπάνη της κυβέρνησης (εξαιρουμένης της αποζημίωσης των δημοσίων υπαλλήλων), (β) των δημοσίων επενδύσεων και (γ) των δαπανών για υγεία και εκπαίδευση.**

Θεωρητικό υπόδειγμα: Ανατομία της ελληνικής κρίσης

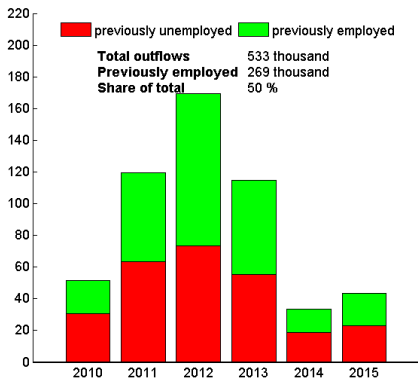
Δημοσιονομικά εργαλεία: ρυθμοί ανάπτυξης (σε) % σε σχέση με το 2009

- **Wasteful spending** = δημόσια καταναλωτική δαπάνη (εξαιρουμένης της αποζημίωσης των δημοσίων υπαλλήλων)
- **Productive spending** = δημόσιες επενδύσεις
- **Utility-enhancing spending** = δημόσιες δαπάνες για υγεία και εκπαίδευση

Θεωρητικό υπόδειγμα: Ανατομία της ελληνικής κρίσης

Αριθμός μεταναστών (χιλιάδες άτομα)
με βάση τις προσομοιώσεις του μακροοικονομικού υποδείγματος

Θεωρητικό υπόδειγμα: Ανατομία της ελληνικής κρίσης

Οι προσομοιώσεις με βάση το μακροοικονομικό υπόδειγμα δείχνουν:

1. Το 1/3 της μείωσης του ελληνικού ΑΕΠ & το 10% των μεταναστευτικών εκροών κατά την κρίση της περιόδου 2010-2015 αποδίδεται στη **δημοσιονομική λιτότητα**.
2. Στο σενάριο **χωρίς** μεταναστευτικές εκροές, η μείωση του ΑΕΠ είναι μικρότερη κατά περίπου 20%.
3. Η μετανάστευση **ενίσχυσε τη μείωση** της κατανάλωσης, των επενδύσεων, της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της απασχόλησης.

Θεωρητικό υπόδειγμα: Αποτελέσματα

Η μελέτη αναδεικνύει την **αμφίδρομη σχέση** μεταξύ της μετανάστευσης και της δημοσιονομικής λιτότητας.

- Από τη μια πλευρά, **οι αυξήσεις της φορολογίας εισοδήματος οδηγούν σε παρατεταμένες μεταναστευτικές εκροές.**
- Από την άλλη πλευρά, λόγω ενδογενούς διαρροής εσόδων (μείωση της φορολογικής βάσης), **οι μεταναστευτικές εκροές οδηγούν σε μεγαλύτερες φορολογικές αυξήσεις & επιμήκυνση του χρόνου επίτευξης ενός δεδομένου στόχου μείωσης του δημόσιου χρέους.**
- Επιπλέον, **τα οφέλη σε όρους μείωσης της ανεργίας είναι προσωρινά**, καθώς αντιστρέφονται με την πάροδο του χρόνου.

Θεωρητικό υπόδειγμα: Επόμενη άσκηση

Η επόμενη άσκηση έχει ως εξής:

- Εξετάζουμε μια σταδιακή μείωση του δημοσίου χρέους (% ΑΕΠ).
- Συγκρίνουμε διαφορετικά δημοσιονομικά εργαλεία για την επίτευξη της ίδιας μείωσης (φορολογία & κρατικές δαπάνες).
- Υποθέτουμε ότι το επίπεδο κάθε δημοσιονομικού εργαλείου ορίζεται σε κάθε περίοδο ώστε να επιτευχθεί μείωση του λόγου χρέους προς ΑΕΠ κατά 5% μετά από 10 χρόνια **σε μια οικονομία χωρίς μετανάστευση**.
- **Εισάγοντας, στη συνέχεια, τη δυνατότητα μετανάστευσης, διαπιστώνουμε τα παρακάτω.**

Θεωρητικό υπόδειγμα: Αποτελέσματα

1. Αντίκτυπος των πολιτικών δημοσιονομικής λιτότητας στο μέγεθος της μετανάστευσης

- Οι αυξήσεις των φόρων και οι περικοπές δαπανών έχουν πολύ διαφορετικές επιπτώσεις στη μετανάστευση.
- Η αύξηση του φόρου εισοδήματος εργασίας προκαλεί σημαντική και επιμονή μετανάστευση.
- Οι επιπτώσεις από τις περικοπές δαπανών είναι πιο μετριοπαθείς.

Θεωρητικό υπόδειγμα: Αποτελέσματα

Μηχανισμός:

- Στο μακροοικονομικό μοντέλο μας, μετά την περικοπή των δημοσίων δαπανών, **τα νοικοκυριά αναμένουν χαμηλότερους φόρους στο μέλλον** και αυτό όχι μόνο περιορίζει τη μετανάστευση από τη χώρα, αλλά επίσης συμβάλλει στη διατήρηση της συνολικής ζήτησης, και επομένως του ΑΕΠ και των φορολογικών εσόδων.
- Αυτά τα αποτελέσματα ευθυγραμμίζονται με τα ευρήματα στη βιβλιογραφία σχετικά με τις **πιο δυσμενείς επιπτώσεις των φορολογικών αυξήσεων σε σύγκριση με τις περικοπές δαπανών** για τη μείωση του δημοσίου χρέους.

Θεωρητικό υπόδειγμα: Αποτελέσματα

2α. Αντίκτυπος της μετανάστευσης στην επιτυχία της δημοσιονομικής λιτότητας (επίτευξη ενός δεδομένου στόχου μείωσης του χρέους):

Η δυνατότητα μετανάστευσης συνεπάγεται για την επίτευξη δεδομένης μείωσης του χρέους:

- 1. απαιτούμενη φορολογική αύξηση μεγαλύτερη κατά τουλάχιστον 30% (στην κορυφή)**
- 2. αύξηση του απαιτούμενου χρόνου κατά τουλάχιστον 2 χρόνια**

Θεωρητικό υπόδειγμα: Αποτελέσματα

Μηχανισμός:

- Όταν υπάρχει δυνατότητα μετανάστευσης, οι πολιτικές λιτότητας αντιμετωπίζουν μια **πιο ελαστική φορολογική βάση**.
- Έτσι, μπορούν να **οδηγήσουν σε υψηλότερο δημόσιο χρέος**, καθώς μειώνεται η φορολογική βάση.
- Στη συνέχεια, **απαιτείται υψηλότερη φορολογική αύξηση** για την επίτευξη δεδομένης μείωσης του χρέους.
- Με τη σειρά του αυτό **μειώνει περαιτέρω την οικονομική δραστηριότητα και τα φορολογικά έσοδα**.

Θεωρητικό υπόδειγμα: Αποτελέσματα

Μηχανισμός:

- Για τις **περικοπές δαπανών**, ένα παρόμοιο αποτέλεσμα προκύπτει όταν υπάρχουν αρκετά ισχυρές **δυσκαμψίες τιμών**.
- Όταν οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να προσαρμόσουν τις τιμές αμέσως, αντιδρούν στην Κεϋνσιανή αρνητική επίδραση των περικοπών δαπανών στη συνολική ζήτηση προσλαμβάνοντας λιγότερους εργαζομένους.
- Αυτό ενισχύει την αύξηση της ανεργίας και επομένως της μετανάστευσης.
- Η μετανάστευση ενισχύει τη μείωση της συνολικής ζήτησης και των φορολογικών εσόδων και αυξάνει το δημόσιο χρέος προς το ΑΕΠ.
- Κατά συνέπεια, η απαιτούμενη περικοπή δαπανών γίνεται μεγαλύτερη με τη μετανάστευση.

Θεωρητικό υπόδειγμα: Αποτελέσματα

2β. Αντίκτυπος της μετανάστευσης στο κόστος δημοσιονομικής λιτότητας (σε όρους μείωσης του ΑΕΠ & αύξησης της ανεργίας):

- Οι μεταναστευτικές εκροές μπορούν να μετριάσουν το κόστος της δημοσιονομικής λιτότητας σε όρους μείωσης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, μειώνοντας τον πληθυσμό.
- Η μετανάστευση **ανέργων** μπορεί να μετριάσει τις αυξήσεις της ανεργίας. Ωστόσο, τα βραχυπρόθεσμα αυτά αποτελέσματα μπορεί να αντιστραφούν με την πάροδο του χρόνου.

Θεωρητικό υπόδειγμα: Αποτελέσματα

Μηχανισμός:

- Η μετανάστευση στο εξωτερικό προσφέρει μια επιπλέον επιλογή για τους εργαζόμενους και συνεπώς διατηρεί υψηλότερους μισθούς.
- Η μετανάστευση συνεπάγεται μεγαλύτερη απαιτούμενη φορολογική αύξηση για επίτευξη δεδομένης μείωσης του χρέους, ζημιώνοντας τη ζήτηση και την απασχόληση, τα οποία μαζί με τους υψηλότερους μισθούς που διατηρούνται, μπορούν να αντισταθμίσουν τα βραχυπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα στην ανεργία από τη μείωση της προσφοράς εργασίας.
- Η μετανάστευση των εργαζομένων μειώνει περαιτέρω τα βραχυπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα στην ανεργία και ενισχύει τη μελλοντική αύξησης της ανεργίας.

Συμπεράσματα

- Η μετανάστευση **ανέργων** και **εργαζομένων** συνεπάγεται διαφορετικές επιπτώσεις στο δημόσιο ταμείο.
- Αντί να σταθεροποιήσουν τον οικονομικό κύκλο, οι μεταναστευτικές εκροές οδήγησαν σε μια βαθύτερη και παρατεταμένη ύφεση στην Ελλάδα.
- Η σχέση μεταξύ της μετανάστευσης και της δημοσιονομικής λιτότητας είναι αμφίδρομη.
 - Αντίκτυπος των πολιτικών δημοσιονομικής λιτότητας στο μέγεθος της μετανάστευσης.
 - Αντίκτυπος της μετανάστευσης στην επιτυχία της δημοσιονομικής λιτότητας (επίτευξη ενός δεδομένου στόχου μείωσης του χρέους).
 - Αντίκτυπος της μετανάστευσης στο κόστος δημοσιονομικής λιτότητας (σε όρους μείωσης του ΑΕΠ & αύξησης της ανεργίας).

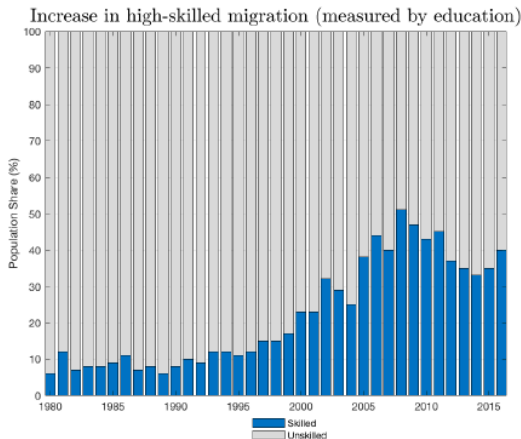
II. Μετανάστευση στην Ελληνική Κρίση: Χαμηλή & Υψηλή Εξειδίκευση Εργασίας

Μελέτη:

Oikonomou, Myrto. Migration, Search and Skill Heterogeneity. 2021, manuscript, University of Oxford. <https://bit.ly/3kZGbsL>

Αλλαγή μεταναστευτικής σύνθεσης ως προς την εξειδίκευση

Διάγραμμα: Μεταναστευτικές ροές από Ιρλανδία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία και Πορτογαλία στη Γερμανία (% πληθυσμού)

Source: German Microcensus Data

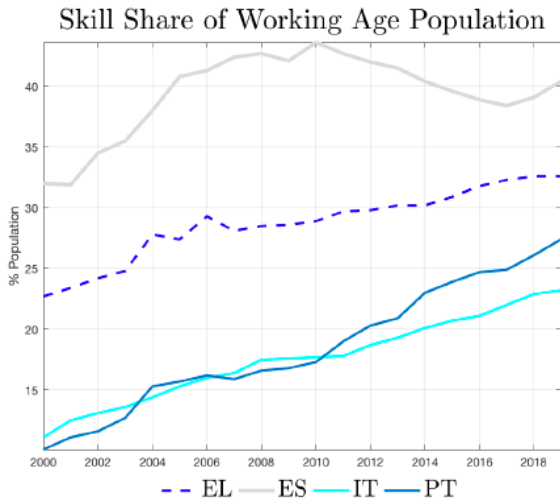
► Occ Measure

► skill share

► stocks

Αύξηση στο ποσοστό υψηλής εκπαίδευσης στον Νότο

Διάγραμμα: % ενεργού πληθυσμού (15-64 ετών) με υψηλή εξειδίκευση στον ευρωπαϊκό Νότο

Ερώτημα (Research question)

Λαμβάνοντας υπόψη τη σύνθεσή τους, οι μεταναστευτικές εκροές βοηθούν στη σταθεροποίηση του οικονομικού κύκλου;

Θεωρητικό υπόδειγμα: κύρια συστατικά

Δυναμικό Στοχαστικό Υπόδειγμα Γενικής Ισορροπίας **Μικρής Ανοιχτής Οικονομίας** με ανεργία, και

1. απόφαση μετανάστευσης για **2 νοικοκυριά: χαμηλής & υψηλής εξειδίκευσης**
 - τα υψηλής εξειδίκευσης καταναλώνουν και αποταμιεύουν/επενδύουν
 - τα χαμηλής εξειδίκευσης καταναλώνουν όλο τους το εισόδημα

Θεωρητικό υπόδειγμα: κύρια συστατικά

2. συμπληρωματικότητα κεφαλαίου - υψηλής εξειδίκευσης εργασίας στη συνάρτηση παραγωγής (capital-skill complementarity)

$$y_t^h = A_t (s_s S_t^\nu + (1 - s_s) N_{l,t}^\nu)^{\frac{1}{\nu}}$$

εργασία χαμηλής εξειδίκευσης (low skill)

$$S_t = \left(s_k K_t^\gamma + (1 - s_k) (N_{h,t})^\gamma \right)^{\frac{1}{\gamma}}$$

εργασία υψηλής εξειδίκευσης (high skill)

capital share

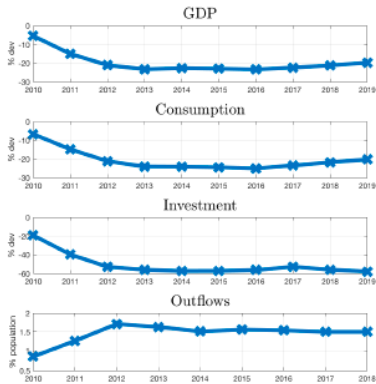
$K \& N_h$ complementarity

- Έμφαση στα αποτελέσματα στην **πλευρά της προσφοράς**

Κύριο εύρημα: ποιος μεταναστεύει μετράει

Διάγραμμα: Αρνητική διαταραχή της ζήτησης στο υπόδειγμα και σύγκριση με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ

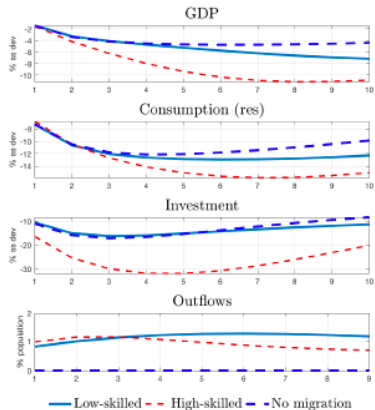
Data & IRFs to a negative risk-premium shock

◆ Data

Στοιχεία από ΕΛΣΤΑΤ, σε % αποκλίσεις από τις τιμές του 2009 εκτός από τις εκκροές.

Source: ELSTAT

— Low-skilled - - High-skilled - - No migration

Πρόβλεψη υποδείγματος

Κύριο εύρημα: επιδείνωση της ύφεσης

Εφαρμογή του υποδείγματος στην περίπτωση της ελληνικής κρίσης.

Κύριο εύρημα:

- Οι μεταναστευτικές εκροές **επιδείνωσαν την ύφεση, μεγεθύνοντας τη μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων & της κατανάλωσης.**

Μηχανισμός

Μεταναστευτικές εκροές κατά πλειοψηφία **υψηλής εξειδίκευσης**
→ μείωση της αποταμίευσης/επένδυσης, που ενισχύεται από το κανάλι συμπληρωματικότητας κεφαλαίου – υψηλής εξειδίκευσης εργασίας (capital-skill complementarity) στην παραγωγή.

Συμπεράσματα

- Η μετανάστευση ανειδίκευτων και ειδικευμένων συνεπάγεται διαφορετικές επιπτώσεις.
- Αντί να σταθεροποιήσουν τον οικονομικό κύκλο, οι μεταναστευτικές εκροές οδήγησαν σε μια βαθύτερη και παρατεταμένη ύφεση στην Ελλάδα.

Readings

1. Μη τεχνική περίληψη (στα αγγλικά): **“Emigration and Fiscal Austerity”**, στο **e-class**
2. *“Μεταναστευτικές εκροές στην ελληνική οικονομική κρίση: Ποιες ήταν οι επιπτώσεις τους στη συνολική ζήτηση και προσφορά”*, Οικονομικός Ταχυδρόμος, 30-07-2021, <https://bit.ly/3CnXz1t>